

Ірина Сопілко,

кандидат юридичних наук, доцент,
директор Юридичного інституту
Національного авіаційного університету

УДК 340.12:354.42/.44

Застосування положень теорії справедливості Дж. Ролза до формування державної інформаційної політики

Нині одним із головних завдань інформаційної політики держави виступає збереження власного аксіологічного поля. У поєднанні з трансформацією методології пізнання, формуванням епістемологічної спільноти, швидким розвитком глобального інформаційного суспільства постає завдання щодо вироблення наукових засад розвитку інформаційної аксіології.

Гносеологічну невинуватість обрання нами для дослідження питань інформаційної аксіології пов'язано з обранням коректних методів пізнання предмета дослідження, яким виступає державна інформаційна політика. І саме адекватність обраних методів дослідження предмета є корелятивною з ефективністю та успіхом узагалі. Адже серед методологічних проблем інформаційно-правової науки чільне місце посідають питання визначення методології, які цілком очевидно корелюють із вірним і точним

визначенням предмета дослідження та окреслюють структурно-генетичні зв'язки досліджуваної предметної сфери.

Актуальність порушеної теми обумовлена тим загальновизнаним положенням філософії науки, що рефлексія самої науки стосовно власних пізнавальних проблем є одним із найважливіших критеріїв науковості останніх. Аксіологічне пізнання інформаційної політики дає уявлення про еволюцію інформаційно-правових феноменів і виступає важливою умовою розуміння їхньої сутності. Досягнення поставленої мети нашого дослідження обумовлено необхідністю застосування положень теорії справедливості.

Нині в інформаційно-правовій сфері бракує монографічних робіт саме методологічного рівня, адже дослідники, занурюючись у конкретні наукові проблеми, здебільшого послуговуються методологією адміні-

стративного права, яка не здатна вирішити той комплекс наукових проблем, що є притаманними для інформаційної сфери, і відповідно входить до гносеологічного кола інформаційного права. Моя стаття – спроба деякою мірою заповнити цю прогалину.

Інформаційна глобалізація виступає найбільш неоднозначним виявом сучасної дійсності. З одного боку, чимало дослідників описують позитивні моменти як формування інформаційного суспільства, дерегуляції інформаційних відносин і формування вільного інформаційного ринку [1–3]. Інша група дослідників зосереджує увагу у власних пошуках на формуванні виваженої державної інформаційної політики (ДІП), виробленні надійних механізмів інформаційної безпеки [4–15].

Здійснений мною герменевтичний та логіко-семантичний аналіз праць зазначених вище дослідників, а також доктринальних робіт Р. А. Калюжного М. Я. Швеця і В. С. Цимбалюка дозволяють говорити про те, що в сучасних умовах постає нове завдання: формування на основі концептуально оновленої методології інформаційного права засад інформаційної аксіології. Постулати мого бачення стосовно засад інформаційної аксіології було викладено в моїй попередній статті [16].

У рамках цієї статті я зосереджу увагу на інформаційних цінностях і застосуванні теорії справедливості до творення інформаційної аксіології.

Формування інформаційного суспільства, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій потребують оновлення стратегії реалізації державної інформаційної політики. Тому постає питання про вирішення окремого виду цінностей – інформаційних.

Критерієм вирішення цього виду цінностей виступає сфера людської діяльності, яка породжує власні предметні та суб'єктні цінності. Будь-яка річ, що входить до складу суб'єкт-об'єкт-

них відносин, стає цінністю. Суб'єкт-об'єктні відносини виникають у рамках інформаційної діяльності, яка, відповідно до діяльнісного підходу, становить цілепокладальне освоєння людиною інформаційної дійсності.

Принциповим моментом виступає те, що ціннісно значуща річ повертається до людини тієї стороною, яка її цікавить у ході того чи того виду діяльності. Наприклад, у здійсненні реалізації інформаційної політики:

інформаційне суспільство (ІС) становить інформаційну цінність, яку надає ІС у зв'язку з новими можливостями доступу до інформації та реалізації громадянами комплексу інформаційних прав;

як економічна цінність – елемент формування е-комерції та е-торгівлі;

як державна цінність – елемент е-урядування;

як соціальна цінність – елемент реалізації концепції е-майбутнього;

як правова цінність – у рамках правового регулювання державної інформаційної політики.

Хочу принципово підкреслити, що базовими інформаційними цінностями виступають: інформація, інформаційне суспільство, держава і право, а не рівність, справедливість або свобода. Інформація, інформаційне суспільство, держава та інформаційне право як емпіричні та ідеальні даності є самодостатніми та автономними інформаційними цінностями, вони виступають основою самих себе.

Етичні цінності, на кшталт рівності, справедливості та свободи набувають інформаційно-правового змісту лише в контексті інформаційного суспільства, реалізації державної інформаційної політики, застосування норм інформаційного права, або інформаційно-правового регулювання.

Поза контекстом державної інформаційної політики неможливо говорити про інформаційний зміст цих етичних категорій. Вони є родовими і набувають свого змісту лише в кожній

конкретній сфері, інтегруючи її специфіку. Лише така постановка питання дозволяє у філософському усвідомленні проблем інформаційної аксіології лишатися на конкретних позиціях без занурення до безмістовних абстракцій і схоластики.

У цім аспекті я солідарна з позицією В. Н. Жукова, який також позбавлений ілюзій щодо визнання справедливості, рівності та свободи універсальними загальнолюдськими цінностями, що визначають зміст і сенс діяльності людини в будь-якій сфері життєдіяльності. У цьому контексті я не пристану до позиції визнаних теоретиків права Н. Н. Алексеева та В. С. Нерсесянца, які догматизують власне вчення, перетворюючи згадані цінності, за влучним виразом В. Н. Жукова, на «юридичний фетишизм», погляд юриста-догматика, який нічого не бачить і не хоче бачити поза правом [17, с. 31].

Інформаційна політика виступає для держави містком між життям держави як організмом і смертю – колапсом держави. Будь-які інформаційні цінності є вторинними щодо життя і смерті, адже для людини завжди найвищою цінністю буде її життя і смерть, і в постійному прагненні та боротьбі відбувається утвердження життя, його збереження.

Відповідно до логіки постановки проблеми в моїй статті, з метою утвердження і формалізації уявлень щодо загальнолюдських цінностей, зокрема щодо справедливості, доцільним є звернення до теорії справедливості, розробленої Дж. Ролзом.

Із позицій інформаційної аксіології державна інформаційна політика виступає такою за своєю суттю, якщо вона спрямована на встановлення справедливості, взаємоузгодженого співіснування інформаційних інтересів особи, суспільства і держави. У цьому твердженні полягає зміст цінності інформаційної політики, за допомоги якої стверджуються єдність і взаємо-

залежність справедливості й самої державної інформаційної політики як особливих соціальних цінностей.

За цього випадку використовується рефлексивна процедура узгодження дедуктивних наслідків і теорія справедливості з інтуїтивними уявленнями про здоровий глузд [18]. Послугуючись базовими положеннями теорії справедливості, яка володіє специфічним рядом абстракцій, ідеалізацій та обмежень, висловлю певні наукові міркування.

Як визначальний суб'єкт справедливості в рамках ДІП фігурує базова структура суспільства, яка береться за еталонну модель і визначається як замкнена система. Наближення до розуміння сутності ДІП відбувається через правильне тлумачення діяльності та функціонування системи державних і недержавних інституцій, які виступають суб'єктами цієї політики в рамках інформаційної сфери України.

ДІП може трактуватись як один із способів, за допомоги якого визначальні соціальні інститути (державні та громадянські в своїй органічній єдності) розподіляють фундаментальні інформаційні права і свободи, визначаючи переваги ефективної взаємодії державних і громадянських структур. Принципи функціонування еталонної та базової систем – принципи державної інформаційної політики – продукуються й поширюються на всю гаму інформаційних відносин, несучи в собі елемент правової стабільності й несуперечливості. Справедливість виступає чесністю добровільних спільних процедур співробітництва для здійснення договірних угод. Адже неможливо, наприклад, захищати персональні дані особи, певним чином не звужуючи діяльності особи в інформаційнім просторі тими чи іншими безпековими заходами або адміністративно-правовими режимами.

Відповідно до положень цієї теорії договір у сфері інформаційної політи-

ки можна трактувати не як реальну подію, що була колись у минувшині, а як згоду на прийняття раціональними індивідами певної ідеалізованої суто гіпотетичної початкової ситуації інформаційної кооперації. Поняття початкового становища рівності заступає поняття природного стану традиційних теорій суспільного договору. У початковій ситуації інтереси особи, суспільства і держави – національні інформаційні інтереси – уявляються як такі, що можуть бути не лише приєднаними до єдиної системи або ж синергетично скооперованими, а навіть можуть суперечити один одному, але це не має впливати на загальну лямбду ДП, тобто на справедливість результатів і наслідків її реалізації.

У теорії справедливості також послуговуються таким поняттям, як завіса незнання, під яким розуміється незнання індивідами власного соціального статусу і пов'язаних із ним інтересів, а також власних природних характеристик. Це суто гіпотетичне, ніколи і ніде не існуюче незнання гарантує, що ніхто не виграє і не програє в обранні принципів унаслідок природних чи соціальних випадкових обставин, тобто гарантує вибір справедливих принципів, оскільки ніхто не зможе розробити наперед принципи, що будуть вигідними тільки йому.

Така ідеалізація дозволяє теоретику з інформаційного права, посівши місце раціонального творця, визначити й систематизувати принципи, від найпростіших до найскладніших. Тому з переходом від фундаментальних глобальних інформаційних угод, наприклад, Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства, до часткових, наприклад, Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні чи то Концепції державної інформаційної політики України, завіса незнання поступово починає відкриватися. Алгоритм формування

системи принципів можна подати крізь визначення таких етапів відбору:

1) спершу обираються принципи загальної інформаційної справедливості (принципи інформаційного суверенітету, інформаційної рівності тощо);

2) формується справедлива інформаційна конституція країн глобального інформаційного суспільства або ж його інформаційний кодекс (досвід участі у створенні модельних проектів Інформаційного кодексу в Україні існує);

3) з урахуванням і на підставі перших двох етапів, а також українських національних інформаційних інтересів формується інформаційне законодавство окремих країн і, зрештою, інформаційна влада.

Особливість теорії справедливості полягає в тому, що в її рамках не сповідується принципу рівності в редукованому його розумінні. Так, дихотомія рефлексії цього поняття передбачає: 1) рівність в інформаційних правах і свободах; 2) інформаційна нерівність є справедливою, якщо вона призводить до компенсуючих переваг для кожного суб'єкта інформаційних правовідносин, зокрема для менш розвинених країн, тобто країн інформаційної периферії.

Відповідно до першого постулату, кожна людина (інформаційне суспільство окремої країни, держава) повинна мати рівні інформаційні права відносно найбільш розлогої схеми рівних основних свобод, сумісних із подібними схемами свобод для інших. За другого постулату інформаційна нерівність має бути влаштована так, щоб: 1) від інформаційних прав можна було очікувати переваг для всіх; 2) доступ до інформаційних переваг та інформаційних ресурсів має бути відкрито всім.

Ієрархія таких постулатів має бути побудована таким чином, щоби перший постулат виступав початковим для другого. Це впорядкування означає, що не можна аргументувати

або виправдати будь-які порушення інформаційних прав і свобод людини, що є захищеними в рамках першого постулату, також не є можливою їхня компенсація більшими соціальними, економічними, інформаційними та іншими перевагами. Ці свободи посідають центральне місце в реалізації ДІП і можуть бути обмежені або стати частиною інформаційного компромісу лише за умови конфлікту з іншими основними правами та свободами людини. Другий постулат діє раніше за перший, інколи не повинен братися в теорії справедливості сам по собі. Обмеження інформаційних свобод можуть мати місце лише заради якихось інших базових свобод. Наприклад, обмеження таємниці листування через соціальні мережі може бути здійснено, якщо воно слугує захистові фундаментальних засад права на безпеку особи, суспільства і держави.

Відповідно до другого постулату, інформаційна політика може бути справедливою за умови інформаційної нерівності, яка також може бути корисною навіть для найменш забезпечених інформаційними технологіями індивідів і суспільств. Інформаційна взаємодія є справедливою тоді, коли відповідає нерівному внеску в створення інформаційних благ і розбудову та розвиток інформаційного суспільства (інформаційного ринку, інформаційної сфери, інформаційного простору тощо): немає ніякої несправедливості у великих перевагах, які є надбанням небагатих, за умови, що менш успішні в такий спосіб поліпшують своє становище.

За умови раціонального підходу до формування ДІП за цього постулату і якщо суб'єкти політики не є підвладними задрощам, вони погодяться в подібних випадках на розподіл інформаційних благ не на свою користь. В інформаційному суспільстві має бути прийнято той максимум різності (коефіцієнт ентропії нерівності)

в забезпеченні індивідів, суспільств і держав інформаційними благами, який перетворює схему взаємодії на більш вигідну (відповідно до інших можливих моделей співпраці) для найменш розвинених інформаційних суспільств.

Тобто, потреби найменш розвинених задовольняються в рамках такої схеми найбільш повно – відповідно до об'єктивних критеріїв, побудованих на дослідженні ефективності інформаційної взаємодії, ніж в усіх інших формах соціальної будови.

На протигагу утилітаризму в рамках теорії справедливості чітко аргументовано позицію, що раціональна держава не має відмовлятися від власних інтересів заради загальної користі. Як приклад, Велика Британія, сповідуючи цінності європейського суспільства, не увійшла до зони євро. Причому в контексті екстраполяції на інформаційну політику ці положення набувають непересічного значення. Водночас ця теорія є протилежною теорії перфекціонізму, який допускає інформаційну нерівність заради вдосконалення власного суспільства або культури.

Справедливість за Дж. Роллзом – початкове благо, якого людину не можна позбавляти навіть із міркувань блага для більшості або для вдосконалення всього суспільства. Тому права, що гарантовані справедливістю, не мають бути предметом калькуляції політичних інтересів, що почасти відбувається в рамках інформаційної політики України. Особливо це стало помітним під час дій, спрямованих на підписання асоціації з ЄС у листопаді 2013 р., коли проти України було здійснено низку широкомасштабних інформаційних війн.

Формальна справедливість виступає передумовою реальної справедливості: де заперечується правління закону, там виникає можливість порушення будь-яких реальних прав, для яких правління закону обмежувалося, заради власних інтересів.

Інформаційна політика характеризується значною складністю як зв'язків усередині системи, так і відносин, що складаються між суб'єктами за її межами. Певним чином можна говорити про макросистему в кібернетичному розумінні. Отже, в рамках інформаційної політики мають бути створені такі умови, за яких інституційним механізмом, а також системою громадських інституцій будуть такі, за яких індивіди могли робити все те, що не суперечить інтересам інших, і не робити нічого того, що вони не бажають робити.

Тоді виникає інше питання: раціональність обрання індивідами тих чи тих цілей. Відповідно до теорії Дж. Ролза цілі індивідів для справедливої інформаційної політики є абсолютно байдужими. Визначальним завданням державної інформаційної політики виступає лише захист індивіда від втручання інших суб'єктів інформаційних відносин у досягненні ним його цілей або у відмові від досягнення цілей, якщо це не зашкодить іншим.

Дж. Ролз також дуже критично ставиться і до інтуїтивізму. Пристосування аргументації відповідно до предмета нашого дослідження полягає в тому, що пристосування інтуїтивізму до формування державної інформаційної політики є шляхом до формування деструктивних інформаційних алгоритмів, адже в цілому інтуїтивний підхід не годиться ані для побудови наукових теорій, ані для вирішення практичних завдань у сфері інформаційної політики.

Загальна інтерпретація теорії Дж. Ролза до інформаційної політики може мати такий вигляд [19, с. 562–566].

Усі найбільш важливі інформаційні ресурси мають розподілятися рівним чином, якщо тільки нерівний розподіл деяких із них не слугуватиме вигоді тих, хто перебуває в найменш сприятливому стані. У рамках цього

можна виокремити три основні інтерпретації теорії справедливості:

1) кожний має рівне право на реалізацію інформаційних прав і свобод, яка є сумісною фундаментальним чином з аналогічною та адекватною свободою та інтересами інших;

2) будь-яка цінність має бути доступною для будь-якого індивіда;

3) інформаційна нерівність є справедливою тільки тоді, коли несе загальну користь і компенсує втрати найбільш незахищених шарів суспільства, найменш розвинених інформаційних суспільств.

Екстраполюючи положення теорії справедливості до ДПП, можемо констатувати, що ми ставимося до суб'єктів інформаційних правовідносин як рівний до рівного, якщо прибираємо лише ті нерівності, які спричинюють комусь шкоду. Якщо такі нерівності приносять користь, сприяють розвитку інформаційного суспільства, впровадженню інформаційних технологій, формуванню системи е-урядування, е-освіти, а в більш абстрактному плані – реалізації концепції е-майбутнього, то кожне суспільство має визнати це прийнятним для себе. Слід визнати, що рівень розвитку інформаційного суспільства в Південній Кореї або Фінляндії набагато вищий за Україну. Але для України є вигідною співпраця з країнами інформаційного центру задля поліпшення власних інформаційних технологій, розвитку інформаційної інфраструктури, впровадження різноманітних програм електронного урядування. Тож якщо у певній країні рівень розвитку інформаційного суспільства вищий за Україну, але це в інтересах України, то для нашої країни є корисним вирішення такої нерівності.

Як висновок, екстраполюючи та реміксуючи обґрунтування цих принципів Дж. Ролзом [19, с. 566] відповідно до предмета мого дослідження, зазначу:

1) в рамках теорії справедливості протиставляється теорія принципу рівних можливостей, який гірше узгоджується з інтуїтивними уявленнями про справедливість та ідеали людини;

2) ці принципи слугують еволюційним розвитком принципів суспільного договору: якби люди індустріальної цивілізації обирали принципи управління, то вони лишилися би на теорії справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Беляков К. І.* Інформаційне право: аналіз термінологічно-понятійного апарату / К. І. Беляков // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – Вип. 3. – С. 67–79.
2. *Беляков К. І.* «Інформаційна» аксіоматика у праві: проблеми формування / К. І. Беляков // Науковий вісник Юрид. академії МВС України. – 2004. – № 3. – С. 263–268.
3. *Гурковський В. І.* Державне управління розбудовою інформаційного суспільства в Україні (історія, теорія, практика) : [монографія]. – К. «Науковий світ». МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України. 2010. – 396 с.
4. *Арістова І. В.* Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : [монографія] / І. В. Арістова / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Ун-т внутрішніх справ, 2000. – 368 с.
5. *Баскаков В. Ю.* Захист інформації з обмеженим доступом в умовах боротьби з організованою злочинністю / В. Ю. Баскаков // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – № 24. – 263–269 с.
6. *Ліпкан В. А.* Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : [навч. посіб.] / [В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський]. – К. : КНТ, 2006. – 280 с.
7. *Ліпкан В.* Націобезпекознавство: проблеми формування категорійно-понятійного апарату / В. Ліпкан, Ю. Максименко // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 8. – С. 7–11.
8. *Ліпкан В. А.* Інформаційна безпека України : [Глосарій] / В. А. Ліпкан, О. В. Логінов, Л. С. Харченко. – К. : Текст, 2004. – 136 с.
9. *Ліпкан В. А.* Систематизація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізняк / за заг. ред. В. А. Ліпкана. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. – 304 с.
10. *Марущак А. І.* Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом : [курс лекцій]. – К. : КНТ, 2007. – 208 с.
11. *Гевлич В.* Державна політика України у сфері захисту персональних даних: міжнародно-правовий аспект / В. Гевлич, В. Селіванов // Право України. – 2006. – № 1. – С. 9–15.
12. *Кормич Б. А.* Інформаційна безпека: організаційно-правові основи : [навч. посіб.] / Б. А. Кормич. – К. : Кондор, 2004. – 384 с.
13. *Ліпкан В. А.* Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом : [монографія] / В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков / за заг. ред. В. А. Ліпкана. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. – 344 с.
14. *Тунік А. В.* Захист інформації про особу (персональних даних) в окремих країнах ЄС / А. В. Тунік // Правова інформатика. – 2012. – № 1 (33). – С. 54–59.
15. *Чуприна О. В.* Право на інформацію: адміністративно-правовий аспект / О. В. Чуприна // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 1. – С. 127–130.

16. *Сопілко І. М.* Засади інформаційної аксіології в контексті формування державної інформаційної політики / І. М. Сопілко // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 9. – С. 42–47.

17. *Жуков В. Н.* Введение в юридическую аксиологию // В. Н. Жуков / Государство и право. – 2009. – № 6. – С. 20–31.

18. *Ролз Джон* Теория справедливости : [текст] / Джон Ролз ; Науч. ред. В. В. Целищев ; Новосибирский ун-т. – Новосибирск : [б.в.], 1995. – 536 с.

19. *Философский словарь по правам человека* / Нац. ин-т по правам человека ; Уральский гос. ун-т им. А. М. Горького ; Уральская гос. юрид. акад. ; Гуманитарный ун-т ; [Ред. совет : А. В. Гайда (предс.)]. – 2-е изд., испр. и доп. – Екатеринбург : изд-во АМБ, 2007. – 712 с.

Сопілко І. М. Застосування положень теорії справедливості Дж. Ролза до формування державної інформаційної політики

У статті досліджуються питання формування засад інформаційної аксіології. Доводиться необхідність застосування положень теорії справедливості Дж. Ролза до формування державної інформаційної політики.

Ключові слова: державна інформаційна політика, інформаційна аксіологія, правове регулювання інформаційної політики, інформація, аксіологічний вимір інформаційної політики, теорія справедливості.

Сопилко И. Н. Применение положений теории справедливости Дж. Ролза к формированию государственной информационной политики

В работе исследуются вопросы формирования основ информационной аксиологии. Аргументируется позиция касательно необходимости применения теории справедливости Дж. Ролза к формированию государственной информационной политики.

Ключевые слова: государственная информационная политика, информационная аксиология, правовое регулирование информационной политики, информация, аксиологическое измерение информационной политики, теория справедливости.

Sopilko I. M. Using theory of justice grounds by John Rawls to forming of state information policy

In the article author searched a basis of information axiology. The necessity of using theory of justice for creating a state information policy is proved.

Key words: state information policy, information axiology, information policy state regulation, information, axiological horizon of information policy, theory of justice.